

Johannes Käis mu elus

Kai Völli, 2020

1946. aastal ilmunud „Valitud tööd“ sattus mu raamaturiiulisse ülikooliõpingute ajal. Leidsin raamatu antikvariaadist, maksis vaid 25 kopikat. Küllap oli ostu põhjuseks saatesõnas lugejale esitatud lubadused. Et ülikooliõpinguis Käisi nimi ette ei tulnud, jäi raamat riulisse. Meenus see paarkümmend aastat hiljem, kui Pedagoogika Teadusliku Uurimise Instituudi lukutaguste ja keldrisse varjatud lugemisvara kaudu selle mehe suurust avastama hakkasin.

Oma kooli loomise ja kooliuuendusliikumise mõtteile sain Käisi ja ta kaasaegsete töödest indu. Kirjutatu kutsus kaasa mõtlema, oli omane. Hiljem taipasin, et oma õpilaste kaudu, kunagise õpetajate liidu kaudu edenesid toonase kooliuuenduse mõtted koolis ja koolikirjanduses edasi. Käisile ja ta koolkonnale ei viidatud, mõneski õpperaamatus võis kohata „laenatud“ löike.

1985. aastal tõi Ferdinand Eisen artiklite kogumikuga „Koolile pühendatud elu“ Käisi luku tagant välja. Neli aastat hiljem said õpetajad lugeda Käisi artikleid koduloost, üldõpetusest, loodusõpetusest.

Võtmelise tähenduse Käisi õpetusest sai minu jaoks üldõpetuslik tööviis. Seda küll algul Rakvere õpetajate seminari ja Parinbacki (Parijõgi) kaudu Oma vaimustust sain jagada tulevaste õpetajatega erikursusel pedagoogilises instituudis. ETV aastate 1989-1991 saatesari „Minu maailm“ tõi lõimimisidee, üldõpetuse loomulikkuse vaatajate ette tänu Georg Aherile, Toomas Kokovkinile, Zoja Mellovile jt.

Kui Paul Lehestiku Käisi klubi mõttest kuulsin, asusime tegutsema selle nimel, et ideega saaks kaasa tulla rohkem õpetajaid, saaksid kaasa tulla need, kellega me nn üldõpetuse rühmikuna tegutsesime. (Koostöörühma nimegi laenasime Käisi ajast.) Õpetajad Arukülast, Koselt, Tallinnast, Tartust – meil oli koos tore ja õppisime üksteiselt palju.

1990. aastal loodud Käisi seltsiga liitusid Käisi õpilased Võru seminari päevilt. Nende särasilmsus, kutsetruudus ja Eesti kooli uueksloomise ideedega kaasatulek sütitas. Eredaimana on meelde jäänud Anni Rinne, Julius Ungru, Valter Horm ja muidugi Ferdinand Eisen.

Peep Puksi film „Õpetaja Johannes Käis“ valmis ajal, mil Käisi õpilasi oli veel elus, 80aastane Julius Ungru töötas koolis. Filmi tegemise aega mahtus ka Rosma kooli taassünd. Küll Waldorf-koolina, mis mind toona teatud määral häiris. Küll on seltsi ettevõtmiste kaudu selgeks saanud, et joome ühest allikast ja mõlema lähenemisviisi kõrvale mahub teisigi edukaid käsitusi.

Seltsi esimesed aastad tähendasid rahvarohkeid konverentse. Huvi aitasid ülal hoida seltsiga liitunud ülikooliinimesed ja välisliikmed Soomest. Koolitajate ja esinejatena said kõige enam tuntuks Kaisu Kärkkäinen ja Pirjo Rätty-Sarho Pukinmäe koolist (kus muide on omal ajal käinud ka Johannes Käis) ja Tuula Raatikainen Tampere ülikoolist. Huvitav oli tuttavamaks saada ka Käisi Soome kaasaegsete Aukusti Salo, Mikael ja Aliina Soinise ideedega

Käis ja üldõpetus sillutasid tee Soome kolleegide juurde ja nende vahendusel ka Läände. Pärast Erkki Lahdese külaskäiku sain aastaid Turu ülikooli toimetisi kasvatusteaduste valdkonnast. Ka

Jyväskylä kasvatusteaduste instituudi kolleegid toetasid kirjanduse ja õppesituatsioonide mõtestamisel. Mäletan üht käiku Tartu õpetajate seminari, mil August Solo küsis Soome külalistelt, mis uut on liitklassiõpetusest. Kuuldud vastus -igat klassi vaadatakse kui liitklassi – kutsub edasi mõtlema tänaseni.

Üldõpetuse rühmikusse koondunud õpetajad aitasid üldõpetuse ideed elavaks teha, aitasid mõista ja mõtestada selle olemust. Mõista sedagi, et olemusliku otsimise teekond ei saa kunagi otsa ning üldõpetuslik, lõimitud õpe sünnib siin ja praegu, ei kordu oma konkreetsetes ilmingutes. Seda ei tee õpetaja ette, see on aktiivse koostegemisi vili.

Käisi ideed toetasid meid kooli uuendamise ideede konkursil. Väga elavad ja harivad arutelud Harri Jänese, Lilina Kivi, Kalju Lehe ja Ferdinand Eiseniga said aluseks 6-klassilise algkooli kavale. Käisi ideed aitasin mul leida võtit, kuidas 1992. aastal õpetajatele lähedasemaks teha Viivi Luige ja Epp Maria Kokamäe aabitsat. Ka esiõpetuse raamatus (1993) oleme õpetamist-õppimist näinud kaisilikult.

Käisi seltsi kirjutiste võistlus, mis kestis päris pikka aega, tõi tunnustust eeskõndijaile ja tuge õpetajatele, kes olid valmis võtma üldõpetusliku lähenemise riski.

Taaselustati omaaegne „Kooliuuenduslane“(aastatel 1990-2000 ilmus 34 numbrit), kust huvilised said lugeda nii 20.-30. aastate seisukohti ja kogemuste kirjeldusi kui ka üldõpetuslikus ja kooliuuenduslikus liikumises omandatud tarkusi. Sain Kalju Lehe kõrval ka selles kaasa lüüa ja olen seal ilmunust tuge leidnud ka keelekümblusideede rakendamist suunates.

Ferdinand Eisen hoidis üleval Käisi kirjutiste taasavaldamist. Tema innustusel käisin kirjandusmuuseumis Käisi didaktikaraamatut lugemas. Tänapäevaks on „Õpetuse alused ja teed“ kättesaadav trükisena. Kahjuks küll kommentaarideta. Et ilmuks korralik, kasutatud kirjandusega seotud arendusi sisaldav väljaanne, oli Eiseni unistus.

Kui elav on Käisi meie tänase õpikäsituse ja teiste arusaamade kaastekstis? Olen aastaid tagasi kohtumisel REKKi töötajatega arendanud dialoogi – riikliku õppekava olulised ideed ja Käisi õpetus. Mäletamisi ei jäänud Käisi pärandi toeta ükski idee, mida õppekavas esile toodi.

Tänu tutvumisele Johannes Käisi töödega, tänu Käisi seltsile olen tundnud end koolielus elavana, ikka ja jälle mõelnud oma tegevusele õpetajana ja õpetajate suunajana – isetegevust ja individuaalsust silmas pidades. Käisi on mu kõrval ka isikustatud (personaliseeritud?) õppe sisu otsinguis.

„Kasvataja kõrgeim tasu on tema püüete teostus kasvandikkude vastuvõtlikus ja tänulikus hinges“ Jätkakem Käisi avastamist!